

DZIEJE BADAŃ ORAZ WYKORZYSTANIA SUROWCÓW BALNEOLOGICZNYCH W UZDROWISKU KAMIEŃ POMORSKI

STRESZCZENIE

W pracy doktorskiej: *Dzieje badań oraz wykorzystania surowców balneologicznych w Uzdrowisku Kamień Pomorski* przedstawiono historię kamińskiego zdrojowiska w postaci jednolitej monografii od 1876 r. do 2020 r. czyli na przestrzeni 144 lat.

Miejscowość uzdrowskowa Kamień Pomorski położona jest na Pomorzu Zachodnim, w odległości 8 km od wybrzeża morskiego. Jest to miasto powiatowe leżące na Równinie Gryfickiej, oddalone 68 km od Kołobrzegu i 80 km od Szczecina.

Punktem wyjściowym w powstaniu niniejszej pracy naukowej było postawienie problemu badawczego oraz wyznaczenie celów analizy dostępnych materiałów archiwalnych i literatury przedmiotu poprzez określenie przydatności znalezionych źródeł do rozwiązania problemu badawczego a także ich interpretacja.

W dysertacji postawiono następujące pytania badawcze:

- jak rozwijało się uzdrowisko w Kamieniu Pomorskim i jaki wpływ na nie miały występujące tu surowce balneologiczne,
- w jaki sposób rozwój balneologii kształtował popyt na lecznictwo uzdrowskowe w Kamieniu Pomorskim,
- w jaki sposób zmiany kulturowe oraz polityczne, ustrojowe, administracyjne i społeczne w Polsce w okresie transformacji wpłynęły na model opieki medycznej w ramach którego funkcjonowało lecznictwo uzdrowskowe w Kamieniu Pomorskim,
- znaczenie Instytutu Balneologicznego w Poznaniu oraz Ośrodków Naukowo Badawczych przy Akademiach Medycznych w działalności naukowej uzdrowiska w Kamieniu Pomorskim.

Praca składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów, podsumowania oraz bibliografii.

Do przygotowania doktoratu wykorzystano szereg materiałów archiwalnych dotyczących Uzdrowiska Kamień Pomorski. Materiały źródłowe wykorzystane w pracy pochodzą z Archiwum Państwowego w Szczecinie, Archiwum Państwowego w Szczecinie Oddziału w Międzyzdrojach, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Archiwum Państwowego w Warszawie Oddziału w Milanówku, Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Uzupełnieniem zasobu archiwalnego jest literatura przedmiotu opisująca funkcjonowanie Uzdrowiska Kamień Pomorski dawniej i obecnie. W celu zgromadzenia materiałów do rozprawy dokonano kwerendy w bibliotekach: Książnica Pomorska, Biblioteka Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego, Biblioteka w Monachium (Bayerische Staatsbibliothek Muenchen), Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Wypożyczalnia Międzybiblioteczna Biblioteki Publicznej w Gryfinie, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Kamieniu Pomorskim.

Historia powstania uzdrowiska sięga końca lat 90. XX wieku, kiedy to Niemcy podczas wierceń geologicznych w 1876 roku odkrywają wysokowydajne źródło solanki jodowo-bromowej na głębokości 615 m. Sześć lat później wybudowano zakład kąpeli solankowych (dzisiejszy Zakład Przyrodolecznicy „Feniks”).

W 1930 roku przeprowadzono badanie solanki przez laboratorium balneologiczne przy Pruskim Krajowym Instytucie Geologicznym w Berlinie. Jego wyniki uzasadniały zastosowanie lecznicze wody mineralnej. W tym samym laboratorium wykonano również ekspertyzę borowiny, która potwierdziła jej przydatność do celów leczniczych.

Odkrycie w Kamieniu Pomorskim wartościowych zasobów solanki i torfu leczniczego zdecydowało o powstaniu zdrojowiska. Uzdrowisko miejskie dla dorosłych otwarto w maju 1930 r. w posiadłości z parkiem, zakupionej od rodziny von Köller. W uzdrowiskach leczono choroby kobiece, uczuleniowe, chroniczne katary, astmę, anemię, rozedmę, skrofulozę, choroby skóry.

Historia uzdrowiska dla dzieci rozpoczyna się od utworzenia w 1886 r. sześciu łóżek w budynku Dziekanatu Kurii. Środki na utrzymywanie sanatorium pozyskiwano ze składek i zbiórek. Rozbudowa ośrodków kuracyjnych dla dzieci nastąpiła z inicjatywy Krajowego Związku Kobiet i Czerwonego Krzyża w Kamieniu Pomorskim. Przy współfinansowaniu przez Urząd Powiatowy i Opiekę Społeczną powstało 115 miejsc dla małych pacjentów. Nowe obiekty wraz z wybudowanym w południowej części miasta domem zdrojowym stanowiły podstawową bazę zabiegową do drugiej wojny światowej.

Po 1945 roku Kamień Pomorski znalazł się w granicach Polski. Z powodu zniszczeń wojennych sięgających 65% odbudowę odkładano do lat 50. XX wieku. 7 września 1959 roku, na podstawie Zarządzenia Ministra Zdrowia, powołano Przedsiębiorstwo Państwowe „Uzdrowisko Kamień Pomorski”, które wpisano 21 września 1959 roku do Rejestru Przedsiębiorstw Państwowych pod numerem GM/BRP/10411/59, Dział AN 7936. Określono formy działania: prowadzenie lecznictwa uzdrowiskowego, sanatoryjnego i ambulatoryjnego, eksploatacja, ochrona oraz przerób bogactw leczniczych, popularyzacja lecznictwa i profilaktyki balneologicznej a także produktów uzdrowiskowych. Odtworzenie uzdrowiska przebiegało w bardzo trudnych warunkach. Brakowało środków finansowych. Odbudowę prowadzono sposobem gospodarczym, bez dokumentacji kosztorysowo-technicznej, ewidencji zużycia materiału, należytej kontroli wykonawców. Nie dotrzymano też terminu oddania inwestycji. Pomimo przeszkód uroczyste otwarcie zdrojowiska odbyło się 31 października 1959 roku. Natomiast 1 listopada 1959 roku przyjęto pierwszych 140 pacjentów. Równoległe z prowadzoną działalnością leczniczą trwały prace remontowo-budowlane. Proces powstawania kurortu na bieżąco relacjonowała prasa.

U schyłku lat 60. XX wieku uzdrowisko dysponuje już 400 łózkami, co stwarza możliwość obsługiwaną rocznie ponad 5000 kuracjuszy. Wyraźnie zaznacza się profil uzdrowiska, a 200 łóżkowy szpital sanatoryjny „Mieszko” zajmuje się rehabilitacją. Działają tutaj oddziały: ortopedyczny, reumatologiczny, chorób zawodowych, neurologiczny. Sanatorium „Warszawa” sprofilowano wewnątrz na kardiologię i internę. Sanatoria „Piast”, „Gryf”, „Ziemowit” leczą natomiast chorych o dolegliwościach ogólnych.

Nadzór nad Uzdrowiskiem Kamień Pomorski z ramienia Ministerstwa Zdrowia pełnili Centralny Zarząd Uzdrowisk i Zjednoczenie „Uzdrowiska Polskie”. Natomiast projektowaniem nowych obiektów sanatoryjnych, modernizacją już istniejących, wykonywaniem analiz fizyko-chemicznych i mikrobiologicznych wód mineralnych oraz peloidów zajmowało się Biuro Projektów i Usług Technicznych „Balneoprojekt”.

Działalność ośrodka sanatoryjnego w Kamieniu Pomorskim wspomagał efektywnie Instytut Balneologiczny w Poznaniu w zakresie dydaktyki, określenia kierunków leczniczych, balneologii, balneotechniki, geologii uzdrowiskowej i klimatologii. Do Instytutu należał również nadzór nad Ośrodkami Naukowo-Badawczymi działającymi w uzdrowiskach. Kierowali nimi samodzielni pracownicy naukowcy Akademii Medycznych. Ośrodki prowadziły badania naukowe z zakresu medycyny uzdrowiskowej dążąc do oparcia lecznictwa na nowoczesnych naukowych podstawach. Zajmowały się też kształceniem lekarzy uzdrowiskowych i pozostałego personelu sanatoriów. Praca naukowa oraz dydaktyczna

ośrodków była bardzo ceniona w uzdrowiskach. Konsultacje pacjentów przez kadre naukową podnosiły prestiż uzdrowiska. W Kamieniu Pomorskim działało pięć takich ośrodków.

Sanatoria w PRL-u były zarządzane centralnie. Coroczne plany finansowo-techniczne weryfikowano w Zjednoczeniu „Uzdrowiska Polskie”. Stąd przychodziły również środki przeznaczone na modernizację, remonty, inwestycje oraz na uzupełnienie niedomykalnych budżetów.

Zmiany ustrojowe w Polsce zapoczątkowane w latach 90. XX wieku sprawiły, że uzdrowiska znalazły się w nowej sytuacji. Nastąpiło drastyczne ograniczenie ilości skierowań opłacanych z budżetu państwa. Miejsca sanatoryjne w nowej rzeczywistości przestały być wykorzystywane. Do prywatyzacji uzdrowiska nie były przygotowane. Współpraca z Funduszem Wczasów Pracowniczych została zerwana. Rozpoczęły się procesy rewindykacyjne majątków uzdrowiskowych.

W 1999 roku Minister Skarbu Państwa przeprowadził komercjalizację uzdrowisk. Uzdrowisko Kamień Pomorski znalazło się w grupie spółek uzdrowiskowych, które zostały sprywatyzowane przez zbycie akcji/udziałów Skarbu Państwa z wyłączeniem kopalni leczniczych. Aby się dostosować do nowej rzeczywistości przedsiębiorstwo przeprowadziło szereg zmian, stawiając na specjalizację świadczonych usług oferując poprawę sprawności po urazach rdzenia kręgowego oraz mózgowo-czaszkowych, chorobach układu nerwowego (stwardnienie rozsiane, choroba Parkinsona), incydentach naczyniowych w obrębie mózgu (udar, krwotok), rehabilitację kardiologiczną oraz po przebytej chorobie COVID-19. Tradycyjną medycynę uzdrowiskową z wykorzystaniem solanek, borowin łączy się tutaj z innowacyjną technologią wykorzystującą robotykę. Rozszerzono też ofertę uzdrowiskową o zabiegi SPA, wellness, oraz pobyty sobotnio-niedzielne.

Współcześnie, aby jakaś miejscowość została uznana za uzdrowisko musi posiadać surowce balneologiczne o potwierdzonych właściwościach leczniczych, szczególnie właściwości klimatu i krajobrazu, zakłady i urzędy lecznictwa uzdrowiskowego, fachowy personel medyczny, a także spełniać wymagania w stosunku do środowiska określone w przepisach o jego ochronie oraz posiadać infrastrukturę techniczną w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, energetycznej, a także prowadzić gospodarkę odpadami.

W Kamieniu Pomorskim znajdują się bogate złoża solanek i borowin. Ich właściwości lecznicze zostały potwierdzone odpowiednimi świadectwami. Zachowały się materiały archiwalne wyników oznaczeń składu chemicznego wód leczniczych z poszczególnych otworów wiertniczych (Edward I, Edward II, Edward III), które podano analizie z uwzględnieniem wpływu wydobycia na ich mineralizację.

Scharakteryzowana w pracy solanka jest wodą chlorkowo-sodową, bromkową, jodkową o właściwościach leczniczych wywierających drażniący wpływ na zakończenia nerwowe w skórze, zwiększająca jej ukrwienie, łagodząca ból, rozluźniająca napięcie mięśniowe, działająca relaksująco na układ nerwowy.

Drugim produktem leczniczym jest borowina. Jest to naturalny surowiec zaliczany do peloidów (osadów dennych) występujących w przyrodzie. Ma charakterystyczne właściwości fizykochemiczne. Do zabiegów wykorzystuje się borowinę z udokumentowanych zasobów i spełniającą wymagania fizyko-chemiczne oraz mikrobiologiczne określone przez Ministerstwo Zdrowia.

Charakterystyczne właściwości fizyczne borowiny wykorzystywane są do terapii cieplnej. Zawarte w borowinie składniki działają przeciwzapalnie, bakteriostatycznie, wpływają korzystnie na różne struktury stawów, szczególnie na ilość i jakość mazi stawowej, działają adsorpcyjnie w stosunku do skóry i tkanki podskórnej, prowadząc do jej oczyszczenia. Borowina ze złoża „Kamień Pomorski” jest surowcem charakteryzującym się znacznym stopniem humifikacji masy i prawidłowo uwodnionym. Substancje organiczne humusowe odpowiadają za odpowiednią plastyczność, przy jej użyciu do zawiązań i okładów. Warunkują także zdolność chłonięcia wody i pęcznienia koloidów torfowych.

Uzdrowisko Kamień Pomorski leży w nadmorskim regionie bioklimatycznym. Ma on charakter nizinny, przyjeziorny, charakteryzuje go klimat umiarkowany oraz okresowo silnie bodźcowy. Nizinne położenie gwarantuje swobodne przemieszczanie się mas powietrza, zaznaczając silne wpływy powietrza polarno-morskiego. Bliskość Morza Bałtyckiego powoduje wyrównanie profilu termicznego, dzięki czemu amplitudy roczne i dobowe powietrza osiągają niższe wartości.

Praca *Dzieje badań oraz wykorzystania surowców balneologicznych w Uzdrowisku Kamień Pomorski* jest pierwszym kompleksowym opracowaniem dotyczącym uzdrowisk, w którym została przedstawiona historia kamieńskiego zdrojowiska związana z poszukiwaniem i zastosowaniem surowców balneologicznych: solanki i borowiny oraz ich właściwościami fizyko-chemicznymi a także wykorzystaniem do celów leczniczych.

Bogactwa naturalne zadecydowały o powstaniu Uzdrowiska Kamień Pomorski. Po drugiej wojnie światowej stały się siłą sprawczą odbudowy i rozwoju kurortu, zapewniając mieszkańcom Kamienia Pomorskiego pracę, miasteczku rozwój a kuracjom miejsca sanatoryjne.

W dysertacji przedstawiono historię zastosowania solanek i borowin od początkowo empirycznego przeznaczenia w medycynie ludowej do wykorzystania w sanatoriach opartego na badaniach klinicznych. Leczenie przy użyciu surowców balneologicznych pozwala na dostosowanie kuracji do indywidualnych potrzeb pacjenta, a tworzywa lecznicze odznaczają się brakiem działań niepożądanych. Wyniki lecznicze uzyskiwane przy ich pomocy utrzymują się dłużej i są trwalsze. Pobudzają bowiem mechanizmy adaptacyjne oraz indukują rezerwy czynnościowe organizmu. Należy zaznaczyć, że wprowadzenie innowacyjnych metod leczniczych w rehabilitacji w Uzdrowisku Kamień Pomorski nie tylko nie wyeliminowało stosowania surowców balneologicznych, ale ugruntowało ich pozycję.

Wstępowa Dabielek